

המשך שיעור רמ"א פז סע' ו':

מעשה: - יהודי עובד כטבח במסעדה של גויים.

1. האם מותר לו לבשל בשר נבלה בקדירה חלבית בת יומה? ומה הדין אם אינה בת יומה?
ומה הדין אם אינו ידוע לו אם היא בת יומה?
2. אם בלוע בדופני הקדירה בב"ח בני יומן האם מותר לבשל בתוכה ירקות גם כשידוע לו שיורגש טעם הבב"ח בירקות?
3. האם יש בישול אחר בישול בב"ח?
4. כימאי שומר מצוות שואל אם מותר לו לחמם שוקולד חלבי כדי לבדוק אם יש בו שומן מן החי?

רמ"א סעיף ו':

יש אומרים דאסור לחתות האש תחת קדירה של עו"ג, לפי שהם מבשלים בהם פעמים חלב פעמים בשר, והמחתה תחת קדירה שלהם בא לידי בישול בשר בחלב (הגהת מרדכי פי הצלמים).
... ובדיעבד אין לחוש בכל זה. ואף לכתחלה אין בזה אלא חומרות בעלמא, והמיקל לא הפסיד.

- מה החשש?
- מה לדעתך הצדדים להקל בזה שעל כך אומר הרמ"א והש"ך שזו חומרא בעלמא?
- האם מותר לו לבשל בשר נבלה בקדירה חלבית בת יומה? ומה הדין אם אינה בת יומה?
ומה הדין אם אינו ידוע לו אם היא בת יומה?
- אם בלוע בדופני הקדירה בב"ח בני יומן האם מותר לבשל בתוכה ירקות גם כשידוע לו שיורגש טעם הבב"ח בירקות?

1. האם בב"ח הבלוע בכלי נחשב דרך בישול

ש"ך

יח (פמ"ג) י"א דאסור לחתות האש כו'. ובמרדכי שם כתב שאסור לבשל בשר איסור בבית ישראל בקדירה של עובד כוכבים שמא יחתה הישראל כו' לכן צריך לשפחות עובדות כוכבים שתי קדרות אי של בשר ואי של חלב, וכ"פ בת"ח סוף כלל ע"ו. מיהו בשר לאו דוקא אלא ה"ה שאר דברים דזיל בתר טעמא. מיהו אין בזה אלא חומרא בעלמא ואין העולם נזהרין בזה:

פרי מגדים יורה דעה שפתי דעת סימן פז ס"ק יח

יח) י"א. עיין ש"ך דאין העולם נזהרים בזה דאין אלא חומרא בעלמא עיין כרתי ופלתי אות י"ג. ולדינא בשר בחלב יש בישול אחר בישול ומ"מ הבלוע שבתוך הקדירה מבשר וחלב יחד שיפלוט לחוץ ויתבשל לא חשו דזה לא הוה דרך בישול אבל בשר בקדירה בת יומה מחלב וודאי הוה דרך בישול.

בן איש חי שנה שניה פרשת בהעלותך סעיף ד

ד. ... אבל אם נבלע בקדירה בשר וגם חלב, אף על פי שיש בין שניהם כזית ושוב בישל בקדירה ההיא תבשיל, אף על פי שאין בו ששים נגד הבלוע, אינו עובר משום איסור בישול, מפני שאין אחד מהם בעין אלא הכל הוא בלוע:

מיהו קדירה שבלעה חלב ובעודה בת יומה בישל בה בשר בעין, עובר עליו משום בישול, מפני דאחד מהם הוא בעין, ועיין שפ"ד ס"ק י"ח ומחב"ר אות כ"ב, ולכן זה המבשל בקדירה זו בעי כפרה כשאר איסורי לאוין:

- שו"ת שער אפרים¹ סימן לח

והמעשה שהיה כך היה שבישלו חמאה בקדירה של בשר ב"י ונאסרה עבור שלא היה ששים ושאל השואל ב' שאלות אחד אי שרי להדליק בחמאה להאיר במקום נר והב' אי שרי להדליק בחמאה הנ"ל במנורה של חנוכה ולצאת י"ח במקום שמן לנר חנוכה. השער אפריים השיב לשאלה א' שזה בודאי אסור בהנאה. מכאן יש ללמוד שהוא סובר להחמיר כדעת הפמ"ג שאם הבשר או החלב בעין נאסר בהנאה מן התורה ויש כאן בישול מן התורה. לשאלה השניה הוא השיב שמותר משום שמצוות לאו להנות ניתנו. הקשו עליו אולי אין כאן איסור הנאה אבל יש לכאורה כאן איסור בישול מן התורה. ולמדו מדבריו שהוא סובר שאין בישול אחר בישול בב"ח.

אבל בספר תשובה מאהבה² סובר שאין בישול בב"ח בהדלקה משום שאין כאן בשר וחלב בעין אלא רק חלב (חמאה) וכיון שאין כאן איסור בישול מותר בהנאה. (תשובה מאהבה ח"ג סימן שלא, יו"ד סימן פז). וכן דעת הכו"פ להלכה שאם אחד מהם אינו בעין אין חיוב בישול.

¹ רבי אפרים ב"ר יעקב הכהן נולד בוויילנא בשנת שע"ו (1616). היה תלמידו של ר' משה לימא בעל 'חלקת מחוקק' על שו"ע אה"ע, וחברו של ר' שבתי כהן בעל הש"ך. בגיל עשרים נתמנה לדיין בעירו, ואח"כ שימש כרב בקהילות שונות, האחרונה שבהן אובין שבהונגריה (כיום: בודפשט), שם הקים ישיבה גדולה. אחד מתלמידיו היה בן בתו ר' צבי אשכנזי היחכם צבי. בשנת תל"ו (1676) הוזמן ע"י הקהילה האשכנזית בירושלים לשמש כרבה (בעקבות סבו ר' אפרים הכהן ששימש לפניו בה כרב), אך נפטר במגפה בשנת תל"ח (1678) תוך כדי ההכנות לעלייתו ארצה.

² רבי אלעזר פלקס נולד בפראג בשנת ה"א תקי"ד (1754) ונפטר שם בשנת ה"א תקפ"ו (1826). הוא היה תלמידו המובהק של ר' יחזקאל לנדא, בעל הנודע ביהודה, ושימש כדיין בבית דינו של הנודב"י בפראג. לאחר פטירת רבו, מילא ר' אלעזר את מקומו כרב העיר. הוא היה מפורסם כדרשן וכראש ישיבה.

2. דבר שאינו מתכוון ופ"ר לשעבר בב"ח

דבר שאינו מתכוון מותר ואם הוא פ"ר אסור גם בשאר איסורים

תוספות מסכת שבת דף קג עמוד א

... (זבחים דף צא:) המתנדב יין מביאו ומזלפו על גבי האישים ופריך והא קא מכבה ומוקי לה כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר מיירי דלא הוי פסיק רישיה שמזלפו בטיפות דקות א"נ על גבי האיברים אפשר שלא יכבה ...

רבי עקיבא איגר יורה דעה סימן פז סעיף ו

(סעיף ו' בהג"ה) י"א דאסור לחתות האש. קשה לי הא אינו מכוין לבשל רק לחתות באש ופסיק רישא לא הוי דשמא לא בישל העובד כוכבים בהקדירה בשר וגם חלב. וצ"ל דדוקא בספק דלהבא שמא לא יהא נעשה כן במעשה שלו כמו גורר כסא וספסל דהוי ספק שמא בגרירתו לא יעשה גומא. אבל בספק דעבר כמו הכא דאם יש בקדירה בלוע בשר וחלב בחיתוי זה בודאי יתבשל אלא דהספק שמא אין בו בליעת בשר וחלב זה מקרי פסיק רישא. ויש לע' דתליא במחלוקת הערוך ובעלי תוספות בשבת (דף ק"ג) ד"ה דקעביד ארעא דחבריה וכו' ע"ש דדעת הערוך דדבר שאינו מתכוין בפ"ר היכא שאינו נהנה מותר אפילו מדרבנן ומשמע שם אפי' בשאר איסורים כן דהא מביא ראיה מההיא דמזלפין יין וכו' שהוא שאר איסורים ע"ש. ... אכן לדעת ה"ט"ז א"ח (סי' שי"ו סק"ג) שכתב שם לדעת הטור בנועל התיבה וספק אם יש זבובים דמותר לנועלו דהוי דבר שאינו מתכוין ואף דהוי פ"ר מ"מ דלמא אין שם זבובים ולא הוי פ"ר א"כ לכאורה בנ"ד היתר גמור דהא אינו מתכוין לבשל כלי של עובד כוכבים ואפשר דאין בתוכו כלל בלוע בב"ח לא הוי פ"ר. כתבתי זה שלא להיות האיסור חמור כי כמעט א"א לזהר העוברי דרכים. גם יש לדון דסתם כלי ש"נ אינו ב"י ...

ביאור הלכה סימן שטז סעיף ג

* ולכן יש לזיזהר - הנה ה"ט"ז חידש כאן דבר חדש בענין פסיק רישא והוא. דכשם דהיכא דמספקא לן אם יעשה האיסור או לא אמרינן דבר שאינו מתכוין מותר לר"ש, כגון בגרירת מטה כסא וספסל דספק הוא אם יעשה חריץ ע"י הגרירה, כמו כן ה"ה היכא דמספקא לן אם יש איסור בהמעשה שעושה והוא אינו מתכוין להאיסור נמי מותר לר"ש ולכן מותר בנעילת התיבה דשמא אין בה עתה זבובים. ולולא דבריו הסברא להיפוך דאם האיסור יעשה בודאי ע"י המעשה [היינו הנעילה] אך ספק הוא אם יש כאן איסור [היינו דבר הניצוד] הו"ל ספיקא דאורייתא. ושם בגרירה שאני דמספקא לן על דבר אחר היינו החריץ הנסבב ע"י פעולתו ולכך מותר דבר שאינו מתכוין דאפשר שלא יעשה החריץ משא"כ בעניננו דספק הוא על עצם הנעילה אם יש בזה

מעשה צידה הוי כשאר ספיקא דאורייתא [ומצאתי בחידושי רע"א ביו"ד סימן פ"ז ס"ו בהג"ה שמצדד ג"כ מתחלה כסברתנו]. ... אכן מצאתי ראיה לדברי הט"ז מדברי הרמב"ן במלחמות פרק כירה גבי המיחם שפינהו וכו' ומקשה הגמרא הלא מצרף וקאמר ר"ש היא דאמר דבר שאין מתכוין מותר והקשו הראשונים הא מודה ר"ש בפסיק רישא ותירץ הרמב"ן דלהכי אינו אסור לשפוך מים למיחם ולא חיישינן למצרף דשמא לא הגיע לצירוף אף על פי שנתחמם הרבה שהמים מנעו אותו ושמא כבר נצטרפה עי"ש וכן תירץ המאירי שם הרי דגם בדבר התלוי בספק דלשעבר ג"כ אמרינן דבר שאינו מתכוין מותר כדברי הט"ז. וא"ל דטעם הרמב"ן משום ספק ספיקא דא"כ אמאי אצטריך הגמרא לומר דר"ש היא אפילו לר"י יהא מותר אלא ע"כ דס"ל להגמרא דזה לא נכנס בכלל ספק ספיקא ומ"מ מותר בזה כשאינו מתכוין וע"כ כדברי הט"ז הנ"ל:

2. בישול אחר בישול בב"ח

שאלה: מה ניתן להוכיח מהמרדכי לעניין בא"ב?

- א. גיליון מהרש"א דייק מהמרדכי שיש בא"ב. שהרי בבב"ח הבלוע בכלי כבר התבשל ומ"מ אוסר לחתות תחת הקדרה.
- ב. בשר שנכבש בתוך חלב ונאסר מדרבנן אסור לבשלו מן התורה (הגהות שערי דורא) משמע מדבריו שדווקא בגלל שהבשר היה רק כבוש אבל אם היה מבושל עם חלב לא היה בבישול השני איסור תורה. כך מדייק הפמ"ג (מש"ז קה ס"ב).

תלמוד בבלי מסכת חולין דף קח עמוד ב

גופא, חצי זית בשר וחצי זית חלב שבשלו זה עם זה, אמר רב: לוקה על אכילתו, ואינו לוקה על בשולו; מה נפשך, אי מצטרפין - אבשול נמי לילקי! אי לא מצטרפין - אאכילה נמי לא לילקי! לעולם לא מצטרפי, ובבא מיורה גדולה. ולוי אמר: אף לוקה על בשולו, וכן תני לוי במתניתין: כשם שלוקה על אכילתו כך לוקה על בשולו, ובאי זה בשול אמרו - בבשול שאחרים אוכלין אותו מחמת בשולו.

אם בישל חצי זית בשר עם חצי זית חלב אינם מצטרפים לכזית בין באכילה בין בבישול לכו"ע. רק באופן שיש בחצי זית בב"ח עם חצי זית של בב"ח מצטרפים לעניין אכילה (כגון שבאו מיורה גדולה ושם התבשלו כזית בשר עם כזית חלב) לכו"ע. ולגבי הבישול נחלקו רב ולוי באופן הזה לרבנו גרשון.

רבנו גרשון מפרש את מחלוקת רב ולוי בבישול בב"ח ביורה גדולה עד מאכל בן דורסאי, ולקח משם חצי זית בשר עם חצי זית חלב ובישל אותם יחד בשנית כך שיש בישול של כזית בשר בחלב. לוי מחייב על הבישול השני שבזה יש בישול אחר בישול כיון שמוסיף בבישול וגומר הבישול מחצי בישול לבישול גמור, ורב פוטר מחיוב בישול בבישול השני כי גם בזה אומרים שאין בא"ב.

בכל מקרה בין לרב בין ללוי אם התבשלו לגמרי בבישול הראשון לכו"ע אין חיוב בבישול השני שאין בא"ב באופן זה.

רבינו גרשום מסכת חולין דף קח עמוד ב

רב אמר לוקה על אכילתו. כלומר דאכל כשיעור בין בשר ובין חלב ואינו לוקה על בישולו כלומר דלא בשיל אלא חצי שיעור:

לעולם לא מצטרפי והכא במאי עסקינן בבא **מיוורה גדולה של בשר. בחלב מבושל ולקח חצי זית מאותו בשר וחצי זית מאותו חלב וחזר ובישולן פעם אחת אבישולו לא לקי דכבר מבושל.** אאכילה לקי דאכיל כזית איסור. באי זה בישול אמרו כל שאחרים אוכלין אותו כלומר דמתחלה לא נתבשל כל צרכו ובא הוא ונטל חצי זית מזה וחצי זית מזה ובישלו כל צרכו:

- שו"ת שער אפרים סימן לח

והמעשה שהיה כך היה **שבישלו חמאה בקדירה של בשר ב"י ונאסרה עבור שלא היה ששים ושאל השואל ב' שאלות אחד אי שרי להדליק בחמאה להאיר במקום נר והב' אי שרי להדליק בחמאה הנ"ל במנורה של חנוכה ולצאת י"ח במקום שמן לנר חנוכה.** הנה על השאלה א' א"צ לפני' ופשוט לאסור בהיות שבשר בחלב אסור בהנאה לשאלה השניה הוא מתיר שמצוות לאו להנות ניתנו.

מה הקשו על ההיתר? מדין הנאה אולי יש מקום להקל אבל תפוק ליה מצד בישול בב"ח. מכאן למדו שדעתו שאין בא"ב בב"ח.

הליכות עולם (ח"ז עמ' טז) פסק להקל מכמה טעמים: שמא טיגון אינו בישול, אין בא"ב, הבשר אינו בעין, ולכן כיון שאין בזה בישול מותר בהנאה ועוד שמצוות לאו להנות ניתנו.

ג. כמובן שאם הבשר וחלב נתבשלו לחוד ובישל שניהם יחד לאחר מכן הבישול מן התורה.

ד. נ"מ כימאי: ס"ס

דין נטל"פ בבלוע בכלים

שולחן ערוך יורה דעה הלכות בשר בחלב סימן פז סעיף ו
עוד כתבו דהכלי שעושין בו מים לחפיפת הראש, יז [טו] אין לשמש בו, דעושין אותה מאפר שעל הכירה כ'י' יח > ורגילות הוא להתערב שם בשר וחלב. (מהרי"ל). ...

ש"ך על שולחן ערוך יורה דעה הלכות בשר בחלב סימן פז סעיף ו
כ (פמ"ג) ורגילות להתערב שם בשר בחלב. והא דלא מיתסר מה"ט לחפיפת הראש שהרי נהנה, משום דלרחוץ ראשו כיון שאינו דבר של אכילה לא חשיב הנאה כיון שאינו נהנה מגוף האיסור וכמו שיתבאר לקמן סי' צ"ד ע"ש וע"ל סי' ק"ח ס"ד בהג"ה וס"ס קנ"ה בהג"ה:
כוונתו: שאם היה לאכילה הוא נהנה גם מהטעם בב"ח אבל כאן עיקר כוונתו מהאפר שאינו בב"ח בעצמו רק שבלוע בו בב"ח. אבל אם שרף חתיכת בב"ח והפכה לאפר אסור לחפוף בה את ראשו (יד אברהם).

שולחן ערוך יורה דעה הלכות בשר בחלב סימן צה סעיף ד
כא כד [יג] [ד] יט > יראה לי (ו) שאם נתנו יג' כא' אפר במים חמין שביורה קודם שהניחו הקדירות בתוכה, אף על פי שהשומן דבוק בהן, מותר, <טו> דעל ידי האפר הוא (ז) נותן טעם לפגם.

ט"ז על שולחן ערוך יורה דעה הלכות בשר בחלב סימן צה סעיף ד
(טו) (פמ"ג) דעל ידי האפר הוא נ"ט לפגם. ... וצ"ע הוראה זו דלעיל סי' פ"ז כי רמ"א דהכלי שעושין בו מים לחפיפת הראש כו' ורגילות הוא לערב שם בשר וחלב עכ"ל וכיון דנ"ט לפגם אין שם האיסור בשר בחלב לגמרי? ...
הט"ז לומד ממהרי"ל שהאפר לא פוגם כלל שאם היה פוגם לא היה אוסר להשתמש בכלי שבישלו בו אפר מעורב בב"ח.

רמ"א: ... ובדיעבד אין לחוש בכל זה. ואף לכתחלה אין בזה אלא חומרות בעלמא,
והמיקל לא הפסיד.

להלכה גם הרמ"א מודה שדברי המהרי"ל הם חומרא ואין צורך להגעיל הכלי וגם
המהרי"ל החמיר רק משום שנהגו העולם לכתחילה לגרום נטל"פ בכלי.